

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД: РЕАЛІЗАЦІЯ У ЗМІСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА» (9 КЛАС)

Лілія Рябовол,

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-3558-2103>

 lryabovol8@gmail.com

У статті проведено аналіз програми «Основи правознавства» (2022) щодо реалізації у змісті цього навчального предмета аксіологічного підходу до розуміння сутності та значення права і держави. З'ясовано, що як методологічний інструмент юридичної науки аксіологічний підхід передбачає позиціонування людини як абсолютної цінності та вивчення права і держави як інститутів, що мають істотне значення для задоволення потреб та інтересів людини; дає змогу оцінити право і державу з огляду на відповідність до ідеалів справедливості та загальнолюдських цінностей. Констатовано, що визначальним для розуміння цінності права і держави є тип праворозуміння. У результаті аналізу навчальної програми «Основи правознавства» (2022) доведено, що в основу відбору та конструювання змісту навчання покладено природно-правове праворозуміння та аксіологічний і людиноцілеспрямований підходи, так людина розглядається як найвища соціальна цінність, а право, основним джерелом якого є справедливість, – як феномен, що створюється та здійснюється людьми для забезпечення їхньої нормальної життєдіяльності. На реалізацію цих підходів у змісті програми акцентовано на права дитини та їх захист, на права неповнолітніх як учасників різних видів правовідносин, разом з тим, вміщено питання щодо взаємозв'язку прав та обов'язків і відповідальності неповнолітніх за протиправну поведінку. На розкриття ціннісного потенціалу України як демократичної, правової та соціальної держави у програмі передбачено вивчення питань демократії, верховенства права, зобов'язань держави у сфері прав людини, соціального призначення держави, тощо.

Ключові слова: людиноцентричний підхід; права та свободи; ціннісне значення права і держави; зміст навчання; результати навчання; знання та вміння учнів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Метою освіти, як зазначено у преамбулі до Закону України «Про освіту», є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінно-

сті суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству». Свою конкретизацію й деталізацію мета знайшла у визначених у ч. 1 ст. 6 того ж закону засадах державної політики у сфері освіти та принципах освітньої діяльності, до яких зокрема віднесено: «формування усвідомленої потреби в отриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії» (Про освіту, 2017). На рівні загальної середньої освіти суттєву роль у досягненні визначеної мети відіграє навчальний предмет «Основи правознавства» (9 клас).

У навчальній програмі «Основи правознавства» (2022) зазначено, що в основу побудови її змісту покладено загальнолюдські цінності – право, справедливість, гідність, права і свободи людини, демократія, «людиноцентричний та аксіологічний підходи у контексті юридичної науки, де право виступає інструментом добра та справедливості» (Основи правознавства, 2022). Реалізація аксіологічного підходу в юридичній науці означає, що право і держава вивчаються з огляду на їхнє значення для задоволення потреб та інтересів людини. Такий підхід уможливує виокремлення ціннісних характеристик права і держави, дає змогу оцінити право з огляду на його відповідність до ідеалів справедливості та ступінь ефективності соціального регулювання, а державу – з позицій її відповідності таким загальнолюдським цінностям, як: рівність, гуманізм, права людини, тощо. Згідно з таким підходом, людина позиціонується як абсолютна, об'єктивна, вища цінність, а право і держава – як надбання цивілізаційного розвитку людства, що протистоїть варварству й хаосу та має глибоку ідейну наповненість (Серебро, 2019, с. 86, 87).

Проблематика ціннісного значення (аксіометрії) права і держави – багатоаспектна. Її дослідники зазначають, що право і держава одночасно постають і як цінності самі по собі, і як інструменти для закріплення, ієрархізації, інформування, перерозподілу й забезпечення інших цінностей. Зазначимо, що питання ролі права і держави, їх значення для суспільного розвитку потребує принципового перегляду в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Наразі актуально залишається наукова позиція, що на часі осмислення ціннісного сенсу права й держави в нових реаліях, коли змінюється ставлення до них з боку окремих осіб та суспільства загалом у контексті пошуку відповіді на питання про здатність права і держави адаптуватися до стрімких змін в усіх сферах та залишатися надійними засобами забезпечення свободи, порядку, цілісності, справедливості й безпеки (Оборотов, 2012, с. 8, 9).

Обґрунтування ціннісного потенціалу права й держави на основі аксіологічного підходу та відповідні напрацювання юридичної науки мають принципове значення для формування змісту шкільного правознавства, зокрема для відбору і конструювання змісту навчального предмета «Основи правознавства» (9 клас), чим і зумовлена тема й мета нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблематику аксіологічного підходу як складника методології юриспруденції розробляли М. Кельман, А. Кучук (аксіологічний підхід до дослідження правових явищ), О. Мурашин, М. Серебро, А. Фальковський, А. Чефранов (застосування теорії цінностей у правових дослідженнях), та ін. Окремі аспекти цієї проблеми досліджували В. Бігун (аксіологічний підхід до розуміння людини у праві), Х. Габаковська (аксіологічна природа права), О. Заяць (аксіологічно-правовий вимір верховенства права), Є. Івашев (вплив аксіології права на розвиток теорії права), О. Юрійчук (аксіологічний вимір правової культури), та ін. Переосмислення в юридичній науці ціннісного потенціалу і значення права знайшло своє відображення у визначеннях цього феномену, розумінні права як соціального регулятора, заснованого на справедливості.

Для розкриття теми статті важливим є констатування того, що основною тенденцією розвитку методологічного інструментарію вітчизняної юридичної науки є його принципове оновлення, в основі якого: гуманізація права і законодавства, спрямування їх на потреби людини, а не держави, на створення умов, необхідних для повної реалізації прав та свобод людини і громадянина й гарантування їх захисту у разі порушення (Рябовол, 2015, с. 99); акцентуація на ціннісний потенціал права як соціального явища, його здатність регулювати суспільні відносини, у чому власне й полягає його особлива соціальна цінність, позитивна роль для особи, суспільства, людства загалом (Рябовол, 2019а, с. 32). У наших попередніх працях ми довели, що таке збагачення вітчизняної юридичної науки стало можливим завдяки використанню надбань світової, зокрема європейської, правової науки у результаті подолання тривалої ізоляції від європейської та світової культури і правової теорії та в контексті формування єдиного європейського наукового простору. В основу становлення нової системи цінностей покладено людиноцентричну парадигму, оскільки сучасне громадянське суспільство та правова держава мають ґрунтуватися на принципах демократії, верховенства права, пріоритеті й невідчужуваності прав та свобод людини, взаємній відповідальності держави та людини, тощо (Рябовол, 2019b, с. 185).

Розкриваючи ціннісний потенціал держави, у вітчизняній загальнотеоретичній юриспруденції підкреслюють, що «держава – це не тільки сила примусу, заснована на законах, але також ідея, що мобілізує сили народу на спільну справу на основі авторитету державної влади, довіри населення до її політичних досягнень і цільових програм розвитку» (Оборотов, 2012, с. 10, 11). Викладена думка щодо сутності держави як такої, що мобілізує сили народу на спільну справу, особливо актуальна для нашої національної держави зараз, коли Україна виборює свою свободу в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації.

Питання цінності права й держави активно досліджують фахівці з політології та правової соціології. Як і вчені-юристи, вони також акцентують, що держава є інститутом, необхідним для забезпечення ефективного функціонування суспільства, і як така, вона виникає та існує тому, що її діяльність відповідає докорінним інтересам суспільства і завдяки їй люди отримують можливість задовольняти свої потреби (Серебро, 2019, с. 91).

Дотичними до тематики нашої статті є дослідження структури компетентності як результативного показника навчання, зокрема її аксіологічного (ціннісного, мотиваційно-ціннісного) компоненту. На думку О. Пометун, він «є основою позиції, що посідає суб'єкт по відношенню до світу, суспільства, соціального оточення, самого себе і своєї поведінки, до процесу навчання. Це здатність брати на себе відповідальність за результати діяльності, надавати підтримку іншим людям, будувати взаємодію на паритетних основах, виходячи з того, що «цінності – це значення й ідеали, які визначають всі цільові установки соціальної поведінки особи» (Пометун О.І., Гупан Н.М., Власов В.С., 2018, с. 9).

Щодо правової предметної компетентності, дослідники цього питання також акцентують на її аксіологічний (ціннісно-мотиваційний) компонент. Вони виходять з того, що її формування в учня вимагає, аби у переліку результатів кожного уроку передбачалося не лише засвоєння правових знань та розвиток предметних умінь і навичок, але й формування позитивного ставлення до явищ і процесів, пов'язаних з державою і правом, та відповідних ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації та ставлення до держави і права, сформовані на основі загальнолюдських, національних, моральних, правових, громадянських цінностей, та відповідна мотивація правової поведінки, як елементи ціннісно-мотиваційного компонента, дозволяють особистості оцінювати та з цих позицій розв'язувати проблеми у правовому полі (Рябовол, 2015, с. 31). С. Нетьосов убачає сутність аксіологічного компонента у розумінні та ставленні до закону і права як до загальнолюдських цінностей (Нетьосов С.І., 2009, с. 10). На думку Т. Ремех, «Аксіологічний складник правової предметної компетентності проявляється в ступені схвалення або неприйняття учнем правових норм, визначення суб'єктивної значущості права та справедливості, реалізованій в тій чи тій події правового змісту. Пізнаючи правові явища, учень співвідносить їх із власним досвідом, потребами, інтересами. Це, своєю чергою, викликає в нього переживання, що проступають в емоційно-ціннісному ставленні до правової реальності та практичної діяльності в сфері права, формує особистісні смисли, коли учень привласнює значимі для нього правові знання» (Ремех, 2018, с. 12). До розкриття цієї проблематики долучалися також В. Майорський, О. Пишко, та інші.

Проте зазначимо, що малодослідженим залишається питання аксіологічного підходу як вихідного для відбору та конструювання змісту шкільного правознавства, зокрема «Основ правознавства» (9 клас). Серед доступних нам наукових праць ми не знайшли таких, в яких воно вивчалось. Лише опосередковано до цього питання ми зверталися у рамках системного аналізу оновленої навчальної програми «Основи правознавства» (2022) і констатували, що в ній реалізовано людиноцілеспрямований/ людиноцентричний підхід. Так, у змісті програми акцентовано на фундаментальні засади права й основоположні цінності, як-от: гідність, свобода, рівність, справедливість, а також передбачено ознайомлення учнів із соціальними передумовами виникнення права, сформованими на засадах суспільної згоди з урахуванням моральних ідей та релігійних принципів (Рябовол, Ремех, 2023, с. 115).

Метою дослідження є аналіз програми «Основи правознавства» (2022) щодо реалізації у змісті цього навчального предмета аксіологічного підходу до розуміння сутності та значення права і держави.

Завдання статті: розкрити сутність аксіологічного підходу як методологічного інструменту юридичної науки; охарактеризувати право і державу з огляду на їхню соціальну цінність, значення для регулювання суспільних відносин і забезпечення нормального функціонування соціуму; встановити ступінь упровадження ціннісного ставлення до права і держави у змісті навчальної програми «Основи правознавства» (2022).

Основні методи дослідження. У процесі дослідження використано такі методи: узагальнення результатів аналізу наукових праць щодо сутності права і держави як цінностей; узагальнення наукових позицій щодо розуміння аксіологічного підходу в контексті юридичної науки; порівняння державоцентричного та людиноцілеспрямованого підходів до вивчення права і держави; аналіз змісту навчальної програми «Основи правознавства» (2022) щодо втілення у ньому аксіологічного та людиноцентричного підходів.

Виклад основного матеріалу. У статті ми будемо звертатися до навчальної програми «Основи правознавства» (2022). Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту», «навчальна програма – документ, що визначає послідовність досягнення результатів навчання учнів з навчального предмета (інтегрованого курсу), опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на їх провадження» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020). Отже, навчальна програма описує і зміст навчального предмета, який, власне, ми й будемо аналізувати для досягнення цілей і завдань нашої статті.

Дослідники проблематики аксіологічного підходу в юридичній науці суголосні у тому, що для розуміння цінності права визначальним є тип праворозуміння, який зумовлюється багатьма чинниками суб'єктивного й об'єктивного характеру. Юридикопозитивістське праворозуміння, яке тривалий час домінувало у теоретичній і практичній юриспруденції, було державоцентристським, а не людиноцілеспрямованим, тобто було орієнтоване на державу, а не людину та її потреби. Сутність цього типу праворозуміння й відповідної державоцентристської ідеології розкривається через такі основні тези: держава встановлює норми поведінки, у тому числі права і свободи людини, та забезпечує їх втілення в життя, зокрема, застосовуючи державний примус; право є виключно зовнішнім регулятором суспільних відносин; людина є об'єктом правотворення та виконавцем норм, встановлених державою, а не активним учасником правотворчих процесів (Козюбра, 2015, с. 46–47). У рамках такого праворозуміння право ототожнюють з владними розпорядженнями держави, а до його ціннісних характеристик відносять універсальність, імперативність, загальнообов'язковість, забезпеченість державним примусом. Право наразі постає як універсальна форма, яку можна наповнити будь-яким змістом, навіть антигуманним (Серебро, 2019, с. 89).

На противагу позитивістському, для природно-правового праворозуміння іманентним є позиціонування права одночасно як певного ідеалу, до якого потрібно прагнути, і як реального, чинного права, справедливого за своєю сутністю. Цьому типу праворозуміння відповідає людиноцілеспрямований підхід, що, на відміну від державоцентристського, позиціонує право як феномен, що створюється і здійснюється людьми й покликаний забезпечити їхню нормальну життєдіяльність, а також означає, що «ін-

дивід повинен не тільки мати право на збереження самого себе, власної свободи і незалежності, а й поважати свободу і незалежність інших людей, що досягається, зокрема, усвідомленням не лише своїх прав, а й обов'язків». Така людиноцентристська переорієнтація має суттєве світоглядно-методологічне значення для розвитку теорії права і для практичної юридичної діяльності, пріоритетом для якої має бути людина як найвища соціальна цінність, її права і свободи (Козюбра, 2015, с. 47–48).

Аналіз навчальної програми «Основи правознавства» (2022) дає змогу констатувати, що в основу відбору та конструювання змісту навчання покладено природно-правовий тип праворозуміння й відповідні аксіологічний та людиноцілеспрямований підходи. Так, уже у вступі до вивчення цього навчального предмета в контексті розгляду питання про місце та значення людини в суспільному житті передбачено актуалізацію знань та уявлень учнів про людину як найвищу цінність, про свободу, рівність, справедливість як основоположні поняття. Учні мають пояснювати й застосовувати ці поняття, наводити приклади реалізації поваги до людської гідності в різних сферах життя, характеризувати статус людини як найвищої соціальної цінності, висловлювати судження про справедливість як джерело права (Основи правознавства, 2022).

В європейській правничій науці без надмірної «догматизації» чи «теоретизації» право розглядається як засіб упорядкування суспільних відносин, спосіб створення стану правової захищеності особи (Кучук, 2017, с. 11–12). Ми також вважаємо, що цінність права полягає в його істотному потенціалі щодо створення умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, забезпечення правопорядку в суспільстві, при цьому, однією з умов реалізації ціннісного потенціалу права є визнання права як цінності усіма суб'єктами права, оскільки, воно впливає на суспільну свідомість, формує ціннісні орієнтири, тощо (Рябовол, 2019а, с. 30, 31). У цьому контексті показово, що окремим питанням, передбаченим до розгляду у змісті «Основи правознавства» є питання «цінність права», а як державні вимоги до результатів навчання учнів визначено: «висловлює судження щодо ролі соціальних норм, соціального призначення держави і права; оцінює значення права як універсального регулятора суспільних відносин». Важливо, що у змісті програми акцентовано на права та свободи людини і механізми їх захисту в Україні, а також на зобов'язання держави у сфері прав людини. На реалізацію людиноцентричного й аксіологічного підходів у змісті програми з урахуванням віку дев'ятикласників наголошено на права дитини та їх захист, на права неповнолітніх як учасників різних видів правовідносин, зокрема договірних, на їх права як власників, у тому числі як суб'єктів права інтелектуальної власності, спадкоємців, користувачів мережі інтернет, споживачів. До вивчення передбачено питання щодо особливостей реалізації неповнолітніми права на працю та щодо охорони праці неповнолітніх, а також питання захисту прав дитини від жорстокого поводження, експлуатації або інших форм насильства. У зміст програми вміщено також питання щодо взаємозв'язку прав та обов'язків і відповідальності за протиправну поведінку, як от: про права та обов'язки неповнолітніх під час комунікації із представниками правоохоронного органу; про особливості адміністративної та кримінальної відповідальності неповнолітніх (Основи правознавства, 2022).

Щодо держави, очевидно, що цінною з огляду на забезпечення ефективного функціонування суспільства на засадах справедливості є не будь-яка держава, а така, що має певні сутнісні характеристики, безпосередньо, демократична, соціальна та правова. На розкриття відповідного потенціалу України в переліку вимог до результатів навчання учнів закріплено вміння «висловлювати судження щодо соціального призначення держави», передбачено тематичне практичне заняття «Соціальне призначення держави» (Основи правознавства, 2022). Особливим є ціннісне значення держави, враховуючи її форму правління та політико-правовий режим. З огляду на можливість залучення до організації та здійснення державної влади широких кіл населення та на спроможність захистити людину як найвищу цінність, її життя, забезпечити права та свободи, найбільший потенціал мають республіка як форма правління й демократія як політико-правовий режим, що передбачають й уможливають активну і свідому участь громадян у вирішенні питань загальносуспільного значення. Якщо авторитарна держава лише визначає обсяг свободи особистості, то демократична – забезпечує свободу особисті, в цьому полягає її ціннісний зміст. На підкреслення ціннісного значення України як республіки та демократичної держави у змісті «Основи правознавства» (2022) передбачено вивчення таких питань, як: «Демократія. Верховенство права. Конституційний лад України. Звернення громадян. Зобов'язання держави у сфері прав людини: повага, захист, забезпечення» Показовим є винесення на окреме практичне заняття теми «Звернення громадян», що уможливує формування в учнів вміння звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування із заявами, скаргами, клопотаннями, петиціями як способом участі в управлінні державою та підвищенні ефективності такого управління. Навчальною програмою також передбачено формування суджень та відповідних ціннісних ставлень учнів щодо значення Конституції України, форм участі громадян у житті держави й територіальної громади, зобов'язань держави у сфері прав людини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аксіологічний підхід в юридичній науці передбачає позиціонування людини як абсолютної цінності, а права і держави – як інститутів, що мають істотне значення для задоволення потреб та інтересів людини; дає можливість оцінити право і державу з огляду на відповідність ідеалам справедливості та загальнолюдським цінностям. Визначальним для розуміння цінності права і держави є тип праворозуміння. Позитивістське праворозуміння є державоцентристським і не розглядає людину та її права і свободи як цінність, не вбачає в людині суб'єкта правотворення, активного учасника суспільних процесів. Природно-правове, яке за своєю сутністю є людиноцілеспрямованим, позиціонує людину як найвищу соціальну цінність, а право – як феномен, що створюється та здійснюється людьми для забезпечення їхньої нормальної життєдіяльності. У результаті аналізу навчальної програми «Основи правознавства» (2022) можемо констатувати, що в основу відбору та конструювання змісту навчання покладено природно-правовий тип праворозуміння та аксіологічний і людиноцілеспрямований підходи. На їх реалізацію з урахуванням віку дев'ятикласників у змісті програми акцентовано на права дитини та їх захист, на права неповнолітніх як учасників різних видів правовідносин, разом з тим, вміщено питання щодо взаємозв'язку прав та обов'язків і відповідальності неповнолітніх за протиправ-

ну поведінку. На розкриття ціннісного потенціалу України як демократичної, правової та соціальної держави передбачено вивчення питань демократії, верховенства права, зобов'язань держави у сфері прав людини, соціального призначення держави, тощо. Перспективним у напрямку дослідження є обґрунтування методик і технологій навчання основ правознавства для формування в учнів ціннісних суджень про право і державу.

Використані джерела

- Козюбра, М. І. (ред). (2015). *Загальна теорія права: підручник*. Київ: Ваіте.
- Кучук, А. М. (2017). Феномен правового поліцентризму: загально-теоретичний і методологічний аспекти: автореферат дисертації доктора юридичних наук: 12.00.01. Івано-Франківськ.
- Нетьосов, С. І. (2009). *Навчання дев'ятикласників основ правознавства з використанням ІКТ: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.02*. Київ.
- Оборотов, О. М. (ред). (2012). *Про аксіометрію держави і права. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції: монографія*. Одеса: Фенікс, 7–17.
- Основи правознавства. 9 клас. (2022). *Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ МОНУ від 03.08.2022 № 698)*. <http://surl.li/ctvcv>
- Пометун, О. І., Гупан, Н. М., Власов, В. С. (2018). *Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі методичний посібник*. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».
- Про освіту. (2017). Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Про повну загальну середню освіту. (2020). Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- Ремех, Т. О. (2018). *Методика навчання учнів 9-го класу основ правознавства: методичний посібник*. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».
- Рябовол, Л. Т. (2019а). До питання про соціальну цінність права. *Право та державне управління*, Вип. 2, Т. 1, 30–36. <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.5>
- Рябовол, Л. Т. (2019b). *Передумови та чинники становлення вітчизняної загальнотеоретичної юриспруденції. Підприємництво, господарство і право*, 2, 182–187.
- Рябовол, Л. Т. (2015). *Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи: дисертація доктора педагогічних наук*. Київ.
- Рябовол, Л. Т., Ремех, Т. О. (2023). Системний аналіз оновленої навчальної програми «Основи правознавства» (9 клас). *Український педагогічний журнал*, № 1, 112–121. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-112-121>
- Серебро, М. В. (2019). *Аксіологічний підхід в юриспруденції. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія*. Одеса: Фенікс. 80–95.

References

- Koziubra, M. I. (red). (2015). *Zahalna teoriia prava: pidruchnyk*. Kyiv: Vaite. (in Ukrainian).
- Kuchuk, A. M. (2017). *Fenomen pravovoho politsentryzmu: zahalno-teoretychnyi i metodolohichnyi aspekty: avtoreferat dysertatsii doktora yurydychnykh nauk: 12.00.01*. Ivano-Frankivsk. (in Ukrainian).

- Netosov, S. I. (2009). Navchannia deviatyklasnykiv osnov pravoznavstva z vykorystanniam IKT: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk: 13.00.02. Kyiv. (in Ukrainian).
- Oborotov, O. M. (red). (2012). Pro aksiometrii derzhavy i prava. Aktualni hrani zahalnoteoretychnoi yurysprudentsii: monohrafiia. Odesa: Feniks, 7–17. (in Ukrainian).
- Osnovy pravoznavstva. 9 klas. (2022). Navchalna prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Zatverdzheno ta nadano hryf «Rekomendovano Ministerstvom osvity i nauky Ukrainy» (nakaz MONU vid 03.08.2022 № 698). <http://surl.li/ctvcd> (in Ukrainian).
- Pometun, O. I., Hupan, N. M., Vlasov, V. S. (2018). Kompetentnisno oriientovana metodyka navchannia istorii v osnovnii shkoli metodychnyi posibnyk. Kyiv: TOV «KONVI PRINT». (in Ukrainian).
- Pro osvitu. (2017). Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukrainian).
- Pro povnu zahalnu seredniu osvitu. (2020). Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 № 463-IKh. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (in Ukrainian).
- Remekh, T. O. (2018). Metodyka navchannia uchniv 9-ho klasu osnov pravoznavstva: metodychnyi posibnyk. Kyiv: TOV «KONVI PRINT». (in Ukrainian).
- Riabovol, L. T. (2019a). Do pytannia pro sotsialnu tsinnist prava. Pravo ta derzhavne upravlinnia, Vyp. 2, T. 1, 30–36. <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.5> (in Ukrainian).
- Riabovol, L. T. (2019b). Peredumovy ta chynnyky stanovlennia vitchyznianoï zahalnoteoretychnoi yurysprudentsii. Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo, 2, 182–187. (in Ukrainian).
- Riabovol, L. T. (2015). Systema navchannia pravoznavstva uchniv osnovnoi i starshoi shkoly: dysertatsiia doktora pedahohichnykh nauk. Kyiv. (in Ukrainian).
- Riabovol, L. T., Remekh, T. O. (2023). Systemnyi analiz onovlenoi navchalnoi prohramy «Osnovy pravoznavstva» (9 klas). Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal, № 1, 112–121. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-112-121> (in Ukrainian).
- Serebro, M. V. (2019). Aksiolohichnyi pidkhid v yurysprudentsii. Metodolohiia ta innovatyka zahalnoteoretychnoi yurysprudentsii: monohrafiia. Odesa: Feniks. 80–95. (in Ukrainian).

Liliia Riabovol, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the Department of Social Science Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

AXIOLOGICAL APPROACH: IMPLEMENTATION IN THE CONTENT OF THE EDUCATIONAL SUBJECT «BASICS OF JURISPRUDENCE» (GRADE 9)

The article analyzes the «Basics of Jurisprudence» program (2022) regarding the implementation of the axiological approach to understanding the essence and meaning of law and the state in the content of this educational subject. It was found that as a methodological tool of legal science, the axiological approach: involves the positioning of a person as an absolute value and the study of law and the state as institutions that are essential for meeting the needs and interests of a person; allows you to evaluate the law and the state in terms of compliance with the ideals of justice and universal values. It was established that the type of legal under-

standing is decisive for understanding the value of law and the state. As a result of the analysis of the study program «Basics of Jurisprudence» (2022) it was proved that the selection and construction of the content of the study is based on the natural-legal type of legal understanding and axiological and human-oriented approaches, so, a person is considered as the highest social value, and the law, the main source of which is justice, – as a phenomenon created and carried out by people to ensure their normal life activities. The implementation of these approaches in the content of the program focuses on the rights of the child and their protection, on the rights of minors as participants in various types of legal relations, and at the same time, questions regarding the interrelationship of rights and obligations and the responsibility of minors for illegal behavior are included. To reveal the valuable potential of Ukraine as a democratic, legal and social state, the program provides for the study of issues of democracy, the rule of law, the state's obligations in the field of human rights, the social purpose of the state, etc.

Keywords: human-oriented approach; rights and freedoms; the value of law and the state; content of education; learning outcomes; knowledge and skills of a student.